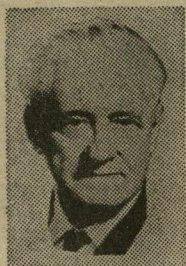

1973 Dec. 2.

AMERIKAI MAGYAR VILÁG

Tisza István emléke

Irta: VASVÁRY ÖDÖN

Vasváry Ödön

Vajjon ki emlékszik még rá? Hol van az a korszak, amelyben a Tisza név jelentette azt a politikai uralmat, amely egyik részről kézcsókoló hódolatot, másik részről izzó gyűlöletet váltott ki azokból, akiknek valami közül volt ennek a hatalomnak gyakorlásához? Két Tisza volt: Kálmán, az első, aki 15 esztendeig ült a miniszterelnöki bársonyszékben (1875–1890), és István, a második, Kálmán fia, aki kétszer volt kormányelnök, összesen hat évig. (1903–5 és 1913–

17.) Kálmánról azt írja az egyik újabb magyar lexikon, hogy ő alkotta meg a nagybirtok védelmét elősegítő főrendiházat, a "hirhedt" csendőrséget és azt a közigazgatási reformot, amely a birtokos osztály uralmát biztosította. A másíknak legnagyobb bűne az volt, ugyanezen forrás szerint, hogy hazáját "teljesen hozzákötötte az osztrák, illetve német érdekekhez és így nagy része volt az első világháboru előkészítésében.' Az apa 1902-ben halt meg, 72 éves korában, anélkül, hogy megérte volna fia miniszterelnökké való kinevezetését, a fiut 1918 október 31-én lőtte agyon egy pár lázadó katona, 57 éves korában.

Az apa uralmát zavarták ugyan lármás ellenzékieskedések, de a korszak, amely a megalkuvás, vagy talán helyesebben a meghunyászkodás korszaka volt, távolról sem váltott ki olyan gyűlöletet, mint a fiu uralma. Senki sem tört Tisza Kálmán életére, de a fiára legalább kétszer rálőttek, magában a parlamentben, hogy azután a harmadik merénylet végezzen vele. Tisza Kálmán mint egyszerű köznemes élt és halt meg, mert a felajánlott grófságot nem magának, hanem csak utódainak fogadta el. Fia mint gróf élte le az egész életét és teljesen azonosította magát azokkal a mágnásokkal, akik titulusának fiataltsága miatt le is nézték.

A történelem még mindig nem tudta eldönteni, hogy Tisza István milyen helyet érdemel a nemzet történetében. A külvilág már régen elfelejtette, a magyar történetírásnak pedig ugyálszik, sürgősebb dolga vannak, mint a vele való foglalkozás. Ideát, Amerikában, legfeljebb azoknak az öreg embereknek jut eszébe néha, akik kortársai voltak és osztoztak annak idején valamilyen tekintetében azokkal, akik Tiszát, mint magyar történelmi személyt próbálták felmérni, örökre eltemetni vagy szobor talapzatra állítani.

Sokan voltak, akik megsiratták és siettek a szoborral. Tisza István sokkal hamarább kapott szobrot, mint Kossuth. 1934 márciusában már állt a szobor, hogy ma áll-e, vagy hol van, ki tudja?

Halálakor még tomboltak a szenvedélyek porsója körül, annak ellenére, hogy utolsó éveiben már semmi részt sem vett a magyar közéleti vagy politikai arénán.

Most, hogy rá gondolok, két megemlékezésről szeretnék szólni, amelyek akkor íródtak, amikor még el sem temették. Két teljesen ellentétes ítélet ez, amit különösen érdekessé tesz az a tény, hogy a keserűen elítélő, sőt gyűlölettől izzó szavakat egy szelid álmodozásairól, szavakkal alig leírható, finom hangulatképeiről ismert író vetette papírra, míg a másikat, amely bizonyos megértéssel, sőt: méltánylással beszél róla, olyan valaki írta, aki nemcsak engesztelhetetlen politikai ellenfele volt, hanem akit Tisza súlyosan meg is sértett.

De beszéljenek egyes részletek idézetekben a bucsuztatókból.

Krudy Gyula:

"A farkas szakállu és agárlábu férfi, akitől egy időben félt egész Magyarország, darócruhás, szegény katonák golyóitól találva, előre zuhant a zongora mellett . . . Okos ember volt, tudhatta, hogy nem viszi el szárazon négy esztendő történetét, sőt meg kell fizetnie mindenért, amit ifjúkora óta nemzete ellen vétett. Hiába nevezte néhány nap előtt paródiának ezt a forradalmat, — ő már napok óta a siralomházban ült, minden felhangzó lépés az ismeretlen hóhér lépése volt, álma Macbethé, ébrenléte az élőhalotté, óramutatója a reménytelenségé . . . Ezt tudni kellett neki, hisz eszes volt, mint kevés magyar; halálraszánt volt, mint az üldözött lelkiismeret, amelynek a megváltás köpenyében mutatkozik a halál . . . Én láttam őt, két hét előtt, keresztbetett lábbal, professzori pózban üldögelni a képviselőház első padsorában . . . Nyugodtan maradt, mert már akkor elkészült rá, hogy élete befejeződött . . . Jól megfigyelhettem Tiszát a karzatról. Összefont karral, a beteljesült végzetben való kálvinista hittel: üldögelt, amíg háta mögött Magyarország legszennyesebb emberei megkövezésére készültek . . . Nem akart ő már azután többé egyetlen szót sem szólni, midőn élete legnagyobb szegényét, halálos ítéletét bevallotta a képviselőházban, hogy: A háborút elvesztettük! . . . Utolsó bálványa volt annak a régi Magyarországnak, amely erőszakosságait és gáztetteit, lelkiismeretlen cselekedeteit egy politikai hitvallás tágas köpenye alatt követte el . . . Kémek, kortesek, atyafiak, cimborák, lesipuskások becstelen országa szállt sirjába az utolsó Tiszával, bár ő maga olyan tisztakezü ember volt, amilyen senki hivei között. Egész és igaz ember volt, bár vakon jött világra." Így irt Krudy Gyula 1918 november 3-án.

Szabó Dezső írása előre elrendeltnek, determinálnak mondja Tisza sorsát:

"Mag^{am} voltál, amikor ellened küzdöttünk, halálos szerelem volt az, hogy gyűlölni akartunk. Felidézlek hogy a jövő felé induló magyar lelken ott legyen minden fény és árnyék, ami voltál . . . Légy az, amivé felépített a történelem: nagy tanulsága fajodnak, amelynek oly mély kifejezője voltál . . ."